

חוברת לימוד והגות

סוכות

12 נושאים ללימוד ולדיון סביב שולחן החג

שתיים־עשרה שאלות מתוך שיעורו של הרב רפאל בניזרי "סוכות:
מכיפור אל סוכת השלום": מדוע שמות החגים נאמרים בלשון רבים,
מדוע יום הכיפורים אינו קודם כול הסליחה אלא הכיסוי ההדדי, ומדוע
אנו מבקשים בכל ערב סוכה ולא בית.

הרב רפאל בניזרי

תוכן הנושאים

נושאים להגות ושאלות לשיחה סביב שולחן סוכות

01	מדוע פסח וחנוכה בלשון יחיד?
02	שמך אחד, ועמך גם הוא
03	יום הכיפורים אינו הסליחה
04	שתי שאלות הדין
05	עשרת הדיברות זה מול זה
06	שלושים ושתיים פעמים "אלקים"
07	לצאת מן הפקעת
08	ארבעת המינים: כלום, והכול
09	הפתק מגיע רק בסוף סוכות
10	סוכה שמקימים אותה כפי שהייתה
11	עשו שווה שלום
12	הסוכה שהאומות היו רוצות שתהיה להן

הצגה

הרב פותח את שיעורו, המוקדש לחטופים, בהערה לשונית. שבועות הוא בלשון רבים, סוכות גם כן, כיפורים גם כן. אבל פסח הוא בלשון יחיד, וחנוכה גם כן.

השאלה

מה בחירות ובחינוך מחייב לשון יחיד, במקום שבו שאר החגים מדברים בלשון רבים?

התשובה

"חנך לנער על פי דרכו" — שלמה המלך, במשלי.

בעניין החירות, אין חירות קיבוצית. כל אחד מקבל על עצמו להשתחרר, להיעקר מהתניותיו, החיצוניות כמו הפנימיות. זה פסח, וזה בלשון יחיד.

חנוכה הוא החינוך, יסוד היהדות עצמו. הטעות שעושים תמיד היא לצמצם את ההוראה לכלל, לקולקטיב. הוראה אידיאלית צריכה להתאים את עצמה לתלמיד, כמו מורה פרטי האחראי על ילד אחד, משום שלא כל הרגישויות שוות, ולא כל היכולות. זה מה שממליץ שלמה המלך: לחנך את הנער על פי דרכו, לפי יכולתו, לפי רגישותו. זו הדרך הטובה ביותר להצליח בחינוך.

זה אפוא מאדם לאדם. יש כאן מעורבות של האדם בעיצוב חייו שלו, בקביעת תוכניתו, ראשיתה ומטרתה.

מסקנת הרב

בעניין החירות, אין חירות קיבוצית.

לקח לשולחן

פעמים רבות אנו מחנכים את ילדינו בבת אחת, באותן מילים לכולם. יאמר כל אחד את "דרכו" המיוחדת של אחד מילדיו, מאחזו או מתלמידיו — זו שאינה דרכו של שום אחר.

הצגה

אם החירות נכבשת ביחידות, יש תחום שבו הרב מסרב ללשון היחיד: המחויבות לתורה. שם העם כולו מחויב, "כאיש אחד בלב אחד". והוא שואל שאלה של היסטוריון: כמה אומות כבו?

השאלה

מה שמר על אחדותו של עם שאין לו משקל מספרי, בשעה שאומות רבות כל כך נעלמו?

התשובה

"אתה אחד ושמך אחד" (תפילת מנחה של שבת).

בעניין המחויבות לדרך התורה, העם כולו מחויב, כאיש אחד, בלב אחד, ברצון אחד. התורה היא המלט היסודי של העם היהודי. אם תסירו את התורה, לא יישאר דבר שיוכל לעשות את אחדותו של עם זה.

ואחדות זו שקולה, במובן מסוים, לאחדות עצמה שאנו מכריזים עליה. "אתה אחד ושמך אחד", אומר הרב — אבל גם עמך אחד. אחדות העם היהודי היא יסודית.

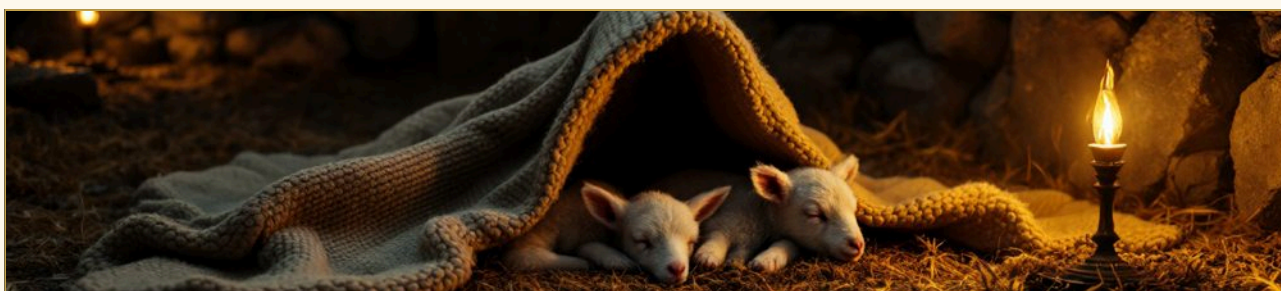
מה שהבטיח אותה הם אותם דינים, אותם מנהגים, אותן אמונות. זה מה שגורם לכך שאנו עדיין כאן. כמה אומות כבו? העם היהודי אינו מייצג דבר מבחינה מספרית, והוא עדיין קיים.

מסקנת הרב

אם תסירו את התורה, לא יישאר דבר שיוכל לעשות באמת את אחדותו של העם היהודי.

לקח לשולחן

גם במשפחתנו, מה מחזיק אותנו יחד כשהטעמים, הדעות והמרחקים מפרידים בינינו? יציין כל אחד מנהג משותף שלדעתו עדיין עושה אותנו "לב אחד".

הצגה

מתרגמים את "יום הכיפורים" כ"יום הכפרות" או "יום הסליחה". "איזו זוועה!", קורא הרב: אני סולח, אתם סולחים, וכל אחד נשאר בפיתחו. המילה העברית אומרת דבר אחר לגמרי.

השאלה

אם הסליחה נקראת "סליחה", מה פירוש "כפרה" — ומדוע "כיפורים" בלשון רבים?

התשובה

"כי בצלם אלקים עשה את האדם" (בראשית ט, ו).

צריך לבקש סליחה, מה' ומן הזולת, אבל אין די בכך. מעבר לסליחה יש הכפרה. "לכפר" פירושו לכסות: להבטיח את כיסוי של האחר, להיות סולידרי עמו, לראות במחויבותו מחויבות שלי. יום הכיפורים הוא היום שבו מתבססת הערבות הממשית של כל בני ישראל, כל אחד נושא באחריותו לאחר. לכן אומרים "כיפורים", בלשון רבים.

מדוע ערבות זו? משום שמי שהתחייב לדרך התורה קיבל על עצמו להפיצה, לחלוק אותה, להקרין אותה. הוא מאמין בצלם האלקים שנושא כל אדם. לעולם איננו יכולים אפוא להפריד את אמונתנו בה' מן האחר.

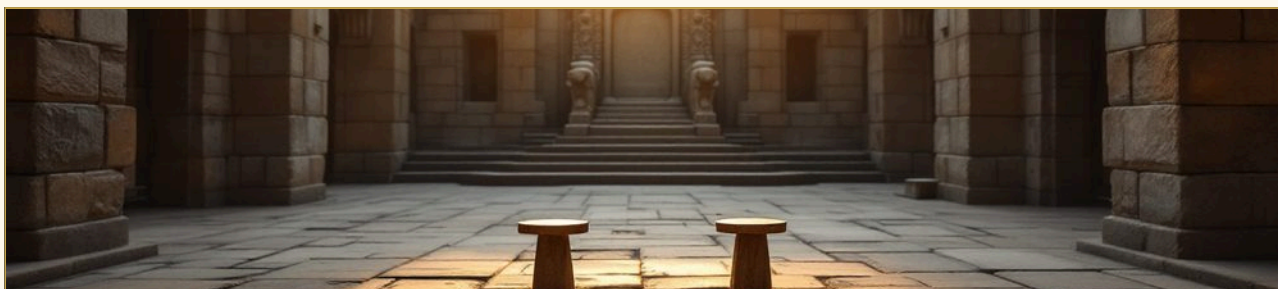
יתרה מזו, אומר הרב, עבודת הזולת היא באמת המקום שבו מתעצבת אמונתי בה'.

מסקנת הרב

מי שמפריד בין עבודת ה' לבין עבודת האדם עדיין לא יצא מתחום עבודה זרה.

לקח לשולחן

בקשת סליחה משאירה כל אחד בפיתחו; כיסוי האחר מחייב אותנו. של מי סביבנו נוכל השנה "להבטיח את הכיסוי" — וכיצד, הלכה למעשה?

הצגה

כל תפילות חגי תשרי סובבות סביב מלכות ה'. חכמינו אומרים שהאדם, בשעה שייתן דין וחשבון, יישאל: האם המלכת את בורא העולם עליך? אבל הרב שואל: במה זה מקדם אותנו?

השאלה

מדוע אין די בשאלה "האם המלכת את ה'?", ואיזו שאלה אחרת מלווה אותה?

התשובה

הרב: "האם ביססת את מלכותו של רעך?"

ההכרה במלכות ה' מחייבת אותנו להיות עבדים: עלינו, בין שנרצה ובין שלא, לציית לרצון האדון. ואם לא, באים העונשים, הקללות, הפוגרומים, עד שנקבל את מלכותו. אבל במה זה מקדם אותנו, אם הכול נעצר כאן?

לכן שאלה שנייה קשורה לראשונה. האם ביססת את מלכות ה'? וגם: האם ביססת את מלכותו של רעך?

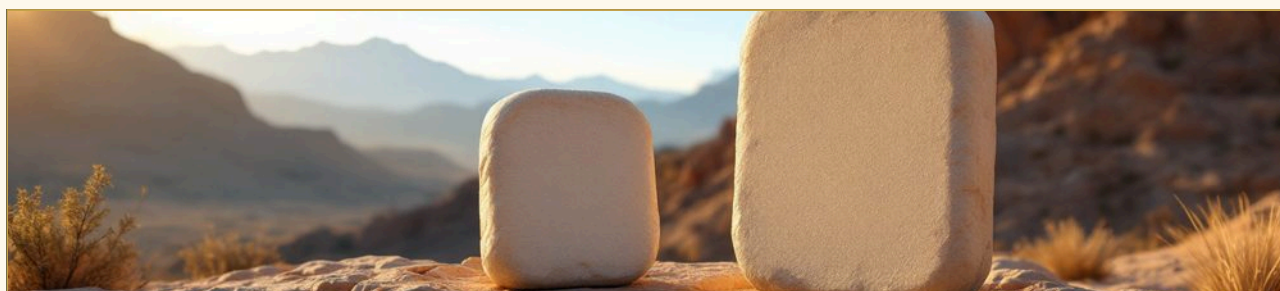
לבסס את האחת בלי השנייה אינו מוביל לשום מקום. שכן התורה, במקורה, קשרה את החובות כלפי ה' ואת החובות כלפי האדם. היא העמידה אותן זו מול זו, שזרה אותן זו בזו, כך שאי אפשר להפריד ביניהן.

מסקנת הרב

לבסס את מלכות ה' בלי לבסס את מלכות רעך, או את מלכות רעך בלי מלכות ה' — זה אינו מוביל לשום מקום.

לקח לשולחן

מה פירוש אצלנו "לבסס את מלכותו" של אח, של בן זוג, של ילד? באיזה תחום אנו נוטים למלוך על אחרים במקום להכיר בהם?

הצגה

עשרת הדיברות חקוקים על שני לוחות. הרב קורא אותם פנים אל פנים: לכל מצווה כלפי ה' יש מקבילה כלפי האדם, והאחת אינה מובנת בלי השנייה.

השאלה

מה הקשר בין "אנכי ה' אלקיך" לבין "לא תרצח", בין השבת לבין עדות השקר?

התשובה

"אנכי ה' אלקיך" מול "לא תרצח" (שמות כ).

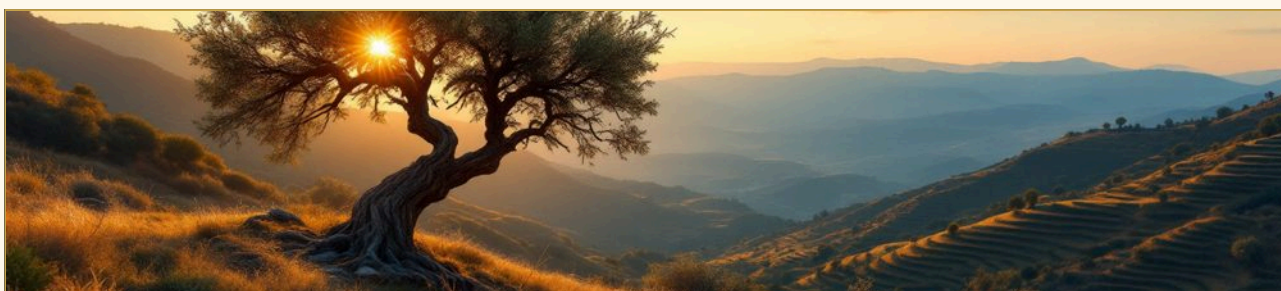
מצד אחד "אנכי ה' אלקיך"; מצד שני "לא תרצח". הרוצח מיעט את צלם ה' שבאדם. ומי שמחלל את צנעת רעהו, כאילו עבד עבודה זרה, כאילו שיתף עם ה' אמונה אחרת.

וכך גם "לא תגנב" מול "לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא". מי שפוגע ברכוש רעהו מערער על חלוקת עושר העולם כפי שה' תכנן אותה, שהרי נולדנו תחת מזלות שונים ואין לנו ירושה משותפת.

והשבת עומדת מול עדות השקר. המחלל את השבת, כאילו העיד עדות שקר ברעהו — ורעהו הוא קודם כול מי שנתן לו את החיים, בוראו, שקבע לו את השבת ונפח בו נשמה. הקשר בין שני הלוחות הדוק, בל יינתק.

לקח לשולחן

נבחר ליד השולחן אחד מעשרת הדיברות ונחפש יחד את מקבילו. מה הוא מלמד אותנו על הדרך שבה אנו נוהגים בזולת — ועל הדרך שבה אנו עובדים את ה'?

הצגה

יום הכיפורים מסתיים במשפט הנאמר שבע פעמים: "ה' הוא האלקים". הרב קושר קריאה אחרונה זו לסיפור הבריאה, שבו השם "אלקים" מופיע שלושים ושתיים פעמים — גימטריית "לב".

השאלה

מדוע לסיים את יום הכיפורים בהכרזה "ה' הוא האלקים" — מה צריך לעבור משם לשם?

התשובה

"ה' הוא האלקים" (מלכים א יח, לט), חתימת תפילת נעילה.

הלב מבטיח את החלוקה המושלמת של זרם החיים, של האיוון. אבל השם "אלקים" כובל, משום שהוא קשור לחוקי הטבע. חוקים אלה הולכים מן הסיבה אל המסובב, הם קבועים מראש: מרגע שאנו באים לעולם, אנו הולכים לאט לאט אל המוות. ולא זו המטרה, להביא ילדים לעולם כדי לראותם נעלמים. לכל אחד יש תפקיד למלא, כל אחד נושא ניצוץ מצלם ה'.

לכן חוזרים על "ה' הוא האלקים": את מה שבתחום הטבע, המותנה בבריאה, צריך להעביר, לצקת אל תחום האהבה.

והחיים נאמרים "חיים", בלשון רבים: אי אפשר להפריד את חיי העולם הזה מחיי העולם הבא, ולא את חיי העולם הבא מחיי העולם הזה.

מסקנת הרב

באהבה אנו יכולים באמת לנצח, גם את הדין וגם את המוות.

לקח לשולחן

יש בחיינו דברים שאנו סובלים כ"חוקי טבע": האופי, ההרגל, הגיל. איזה מהם היינו רוצים להעביר "אל תחום האהבה" השנה?

הצגה

במוצאי יום הכיפורים אין נחים: לוקחים קרשים ובונים סוכה שדפנותיה שבירות, שסכך שלה מניח לשמים לחדור. ואחר כך עוזבים את הבית כדי לגור בה שבעה ימים.

השאלה

מדוע הדבר הראשון המתבקש אחרי יום הכיפורים הוא לעזוב את הבית — ואיזו הוכחה מצפים מאיתנו?

התשובה

אסור להישאר בעולם התיאוריה: צריך יישום יומיומי. מי שחטא לרעהו, אין די בכך שיבקש ממנו סליחה; עליו לפרט לו במה חטא כלפיו, לפרוש לפניו את חטאיו. כך בודקים, במוצאי יום הכיפורים, אם נקטנו את המידה הנכונה — אם לא ראינו את עצמנו זכאים לחיים, בשעה שעוד היה עלינו להוכיח את מחויבותנו לזולת.

ואז בונים סוכות. הסוכות ממשיות יותר: יוצאים מן הפקעת, מן הבית, מן ההתנאות, מן הקופסה, מן ההשקפות. פורשים אותן לאור היום ומקיימים אותן בפועל. פותחים את הדלת, פותחים את הבית.

ובאותה שעה, מתכנסים בצל, במחסה של ה', תחת ענני הכבוד: כולנו נתונים תחת אותו שלט.

מסקנת הרב

אסור להישאר בעולם התיאוריה. צריך יישום יומיומי.

לקח לשולחן

יצאין כל אחד השקפה שמעולם לא נדרש לקיים בפועל מחוץ לביתו. ושאלה זו: ממי ביקשנו סליחה בלי לומר אי פעם על מה?

הצגה

אתרוג, כפת תמרים, הדס וערבה. אתמול, בשוק, הצמחים האלה כמעט לא היו שווים דבר; אחרי החג לא יהיו שווים דבר. ובכל זאת, בסוכות, אנו נוטלים אותם בידינו ומנענעים אותם כביעי ניצחון.

השאלה

מה אומרים ארבעת המינים האלה, ומדוע כל אחד צריך להביא לאחרים את מה שיש לו?

התשובה

האתרוג, הלולב, ההדס והערבה.

כשלעצמם אין הם מייצגים דבר. אבל בחג, בסמליותם, יש להם ערך של עבודת ה' ועבודת האדם. מה שחשוב הוא שבסוכות אמרנו זאת, זעקנו זאת בארבעת המינים האלה: אהבנו, ניצחנו. אלה חרבותינו, אלה כלי נשקנו.

יש הערבה, שאין בה לא ריח ולא טעם, ובכל זאת היא משותפת בעבודת ה' הזו. יש האתרוג, שהיה נוטה לעצמאות, לחיות בנפרד, כמו צדיק או חסיד שאינו רוצה להיגרר אחר התנועה: לא, גם הוא כאן כדי להפיץ את ריחו, את מעשיו, את מחשבותיו, ולחלוק אותם. ויש הלולב, נושא פרי אבל בלי ריח: את מה שהוא יכול לתת, את פריו, הוא חולק עם האחרים.

בעלי הפרי ובעלי הריח קשורים כך כולם יחד לשבח ה'.

מסקנת הרב

אהבנו, ניצחנו. אלה חרבותינו, אלה כלי נשקנו.

לקח לשולחן

במשפחתנו, מי הוא האתרוג המתפתה לחיות לחוד, ומי הערבה הסבורה שאין לה מה להציע? יאמר כל אחד מה יש לו לחלוק — פרי או ריח.

הצגה

ביום הכיפורים כל הזרמים נמצאים באותו בית כנסת, עם אותו מחזור. היום מסתיים בכתיבה לחיים. ובכל זאת אנו ממשיכים לבקש "פתקא טבא", פתק טוב, עד היום האחרון של סוכות.

השאלה

אם נכתבנו לחיים ביום הכיפורים, מדוע עדיין לא קיבלנו את "הפתק"?

התשובה

ברכת "השכיבנו", שנוספה בערבית, "גאולה אריכתא", גאולה ארוכה.

אנו חוששים שיום הכיפורים לא היה אלא תנופה, התעלות של הנשמה בתוך מסגרת רוחנית, ושביציאה לא יישאר ממנה דבר. כל מה שהבטחנו, עדיין לא הראינו לאב שנשמור עליו. שכן יש בתפילה גאולה ושמירה: שחרור ושימור. אין טעם להגיע למדרגה אם איננו יודעים להחזיק בה.

מבנה התפילה אומר זאת. בערב, אחרי הברכות שסביב קריאת שמע, הוסיפו אנשי כנסת הגדולה את "השכיבנו", שבה מבקשים שמירה. והרי אסור שדבר יפריד בין ברכת הגאולה לעמידה. חכמינו השיבו שזו "גאולה אריכתא", גאולה אחת ארוכה: השמירה טבועה בגאולת ישראל.

ובלילה זקוקים לה: ביום, נס העם הקטן הזה מול שבעים אומות גלוי לעין; בלילה, מול הרדיפות, נשארת רק האמונה.

מסקנת הרב

אין טעם להגיע למדרגה אם איננו יודעים לשמור עליה.

לקח לשולחן

יאמר כל אחד מה כבר הניח לו לשקוע מאז מוצאי יום הכיפורים. איו "שמירה" ממשית צריך להציב כדי שהחלטה תחזיק?

הצגה

בכל ערב אנו מבקשים: "ופרוס עלינו סוכת שלומך". ואנו מתפללים שתוקם "סוכת דוד הנופלת". המהר"ל מפראג נעצר על מילה זו.

השאלה

מדוע מדברים על "סוכת דוד" ולא על "בית דוד"?

התשובה

"ביום ההוא אקים את סכת דוד הנפלת" (עמוס ט, יא) — שאלת המהר"ל מפראג.

כשמדברים על בית דוד, מסביר המהר"ל, והבית נופל לחורבה, צריך לבנותו מחדש. ולבנות מחדש לעולם אינו אותו דבר: משנים את התוכניות, משנים את התשתית.

אבל סוכה, כשהיא נופלת, מעמידים אותה שוב. זהו פשוט פאזל שפורק: מרכיבים אותו שוב, וזו תמיד אותה סוכה. סוכת דוד היא סוכת מחסה הנשארת תמיד אותה סוכה.

גם כשהיא מתפרקת, צריך פשוט להקים אותה שוב, להרכיב את הפאזל ולשחזר אותה. היא אולי שבירה מבחוק, אבל מבפנים היא נשארת איתנה מאוד.

מסקנת הרב

היא אולי שבירה מבחוק, אבל מבפנים היא נשארת איתנה מאוד.

לקח לשולחן

מה במשפחתנו "נפל" השנה — הרגל, קשר, מסורת? האם צריך לבנות הכול מחדש אחרת, או רק להרכיב שוב את אותם חלקים?

הצגה

הקבלה מציינת שגימטריית השם "עשו" כגימטריית "שלום": 376. וסוכות מכריזה דווקא על "סוכת שלום". צריך אפוא לדעת על איזה שלום מדובר.

השאלה

מדוע מסרב יעקב לשלום שמציע לו עשו — ואיזה שלום מכריזה הסוכה?

התשובה

"עשו" (376) ו"שלום" (376); אהרן, רודף השלום, שבזכותו זכינו לענני הכבוד.

כשבא עשו לפני יעקב, הציע לו שלום: נלך יחד. זה מה שהעמים מציעים לנו: אל תדאג, אנו נכסה אתכם, נבטיח לכם הגנה. ודווקא זו הסכנה החמורה ביותר, דווקא משום שזו שליחות של שלום.

יעקב לא רצה. הוא השיב: אני מעדיף ללכת לפי קצב המשפחה; איננו יכולים ללכת יחד. השלום כפי שאתם תופסים אותו אינו השלום שלי, שכן שלי מאחד, בעוד ששלהם מפריד, מפלג.

האיש שנשא את דגל השלום האחר הוא אהרן, שביקש להשכין שלום בתוך עם ישראל. בזכותו הוקפנו בענני הכבוד, ומידתו היא ההוד.

מסקנת הרב

השלום כפי שאתם תופסים אותו אינו השלום שלי.

לקח לשולחן

לעיתים מציעים לנו שלום נוח: "אל תדאג, אנחנו מטפלים בהכול". האם קיבלנו השנה שלום שפילג אותנו במקום לאחד? ומי אצלנו ממלא את תפקיד אהרן?

הסוכה שהאומות היו רוצות שתהיה להן

הצגה

סוכות הוא החג האוניברסלי, זה שאחרים רוצים לחגוג עמנו. לעתיד לבוא, אומר הרב, יבואו האומות ויאמרו: "גם אנו נושאים את אהבת האנושות, גם לנו יש סוכות". ובכל זאת הוא מתעקש על טהרת הסוכה שלנו.

השאלה

אם סוכות הוא חגה של האנושות כולה, מדוע צריכה הסוכה שלנו להישאר "שלנו"?

התשובה

הפתקא טבא, הקבלה המעידה שהחלטה של יום הכיפורים הייתה כנה.

לאומות יש פילוסופיות בשירות האדם. אבל כשצריך להוציא את הפילוסופיות האלה אל הפועל, רואים עד כמה פשטו את הרגל, אלה שהציבו את האדם בפסגת הכול: ברגע שהאינטרסים המידיים שלהן מונחים על הכף, כל התיאוריות האלה אינן שוות דבר. העם היהודי, לעומת זאת, שמר בדרך זו או אחרת על ערכיו, והוא מחזיר אותם במידה מסוימת.

לכן, במוצאי יום הכיפורים, צריך להוכיח שאנו נשארים בלעדיים בערבות יהודית זו, בלי להעמיס עליה תפיסות חיצוניות. כשם שאנו תובעים את טהרת ירושלים וקדושתה כנקודת ציון של מקומנו, הסוכה נשארת בעבורנו לא זו שרוצים העמים האחרים, אלא שלנו, טהורה בפנימיותה.

וכשהוכחנו זאת, בחתימת החג, אנו זכאים לפתקא טבא.

מסקנת הרב

אנו זכאים לפתקא טבא, לקבלה, המעידה שנחישותנו ביום הכיפורים הייתה כנה באמת ושהוכיחה את עצמה.

לקח לשולחן

אנו חולקים בשמחה את ערכינו — אבל האם אנו עדיין יודעים מה עושה אותם לשלנו? מה בדרך שבה אנו חוגגים את החג לא היה יכול להיות שאול מאיש?